

45

2865-p

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

ДРОЗДОВА Тетяна Олександрівна

УДК 1(091) (043)

ЕТИЧНИЙ ІДЕАЛ У ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Спеціальність 09.00.05 - історія філософії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Т. Дроз

Київ - 2009

НБ НПУ

100042640

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Черкаського державного технологічного університету, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор філософських наук, професор
Шпак Володимир Тимофійович,
Черкаський державний технологічний
університет,
завідувач кафедри філософії.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор
Савельєва Марина Юріївна,
Центр гуманітарної освіти НАН України,
професор кафедри філософії науки
та культурології;

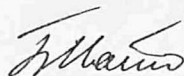
кандидат філософських наук,
Остапчук Галина Олександрівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
доцент кафедри філософії.

Захист відбудеться « 10 » листопада 2009 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано « » жовтня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б.К. Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Кожна значна нація, на переконання Г.Гегеля, має такі «абсолютно перші Книги», в яких викладено те, що складає споконвічний дух народу, ці пам'ятки не що інше як істинні основи свідомості народу. Не буде перебільшенням сказати, що для українців такою книгою є «Кобзар» Т.Г.Шевченка, звернення до творчого спадку якого стає надзвичайно важливим в сучасних умовах вибудовування національної ідентичності, усвідомлення своєї ролі у світовому соціокультурному процесі. Тим більше, що, зумівши, як ніхто до та й після нього, виразити душу українського народу, Шевченко водночас осягав проблеми всезагального масштабу, що мають загальнолюдське звучання. Шевченко – поет сучасний і актуальний не тільки тому, що вічні і потрібні сучасній людині його ідеали, глибина і краса його творчості, він актуальний і через те, що світ в цілому й наша держава також і досі не звільнилися від багатьох негараздів, що їх зацентрувало у XIX сторіччі його слово.

Не раз наголошувана проблема кризи людини в межах сучасної цивілізації, крах або глобальна переорієнтація всієї системи цінностей спричиняє появу у сучасному філософському дискурсі великої кількості праць, присвячених проблемам моралі. Різноманітні думки і концепції пропонують різні тлумачення проблем і шляхи виходу із духовної кризи, і вже саме їх розмаїття свідчить про деяку інтелектуальну розгубленість, яка призводить не так до вирішення проблем, як до мисленневих змагань. Тому вкрай важливим для пошуків виходу з моральної кризи сьогодні, на наш погляд, є звернення до історичної традиції. Е.Макінтайр, виходячи з переконання у невіддільності людського «я» від минулого, яке успадковується, наполягає на зв'язку історичної відповідальності індивіда з його моральною ідентичністю. Тому аби відповісти на світоглядні запити: хто ми є й куди прямуємо, аби не втратити себе, знайти сенс і міру свого буття, слід, на думку В.Малахова, звернутися до традиції, яка має містичну здатність сполучати визначене і невизначене, передбачуване і непередбачуване. І, звісно, саме моральний сегмент світогляду Т.Г.Шевченка є для нас тією традицією, яку маємо весь час актуалізовувати, оскільки саме він є тим «ідеал-я», яким перевіряється, корегується совість та ідеологія багатьох українців, що усвідомлюють себе українцями через нього (Л.Плющ). Незважаючи на те, що Шевченко не обґрунтовував свої моральні ідеї (щодо внутрішньої свободи людини, відповідальності особистості та відповідальності національної еліти, можливості у реально-життєвих ситуаціях кореляції між справедливістю і любов'ю та ін.) так, як філософи-етики, сам факт їх існування у його світогляді та вираження у творчості є дуже важливим у практичному вирішенні моральних питань сучасності, адже саме до них, як до традиційно притаманих українській духовній культурі, ми можемо апелювати у наших моральних судженнях, аби подолати або хоч послабити негативні

наслідки тотальної прагматизації життя, хаотично-ліберальної економіки та панівної нині ситуативно-еґоїстичної етики.

Різноманітні аспекти творчості та особистості Т.Шевченка стали об'єктом пильної уваги дослідників ще за його життя. З того часу з'являлися різні моделі інтерпретації його світогляду, в тому числі і етичних установок, що наснажували його творчість.

Зокрема, існувала й дотепер існує імперська модель, основні інтенції якої – у запереченні естетичної та етичної вартості Шевченкової творчості (В.Белінський, Г.Бобров, Н.Греков, К.Дерев'янку).

Представники народницької моделі (Б.Грінченко, М.Костомаров, П.Куліш, М.Максимович, М.Сумцов) цінували у Шевченкові перш за все те, що він писав для селянства і про селянство, писав просто і дохідливо, без інтелектуальних, як вважали народники, перебільшень. Теза про народність поета як про відповідність корінним інтересам селянських мас, відображення їх дум і прагнень закріпилася пізніше і в радянському стереотипі сприйняття Шевченка.

Раціоцентричний стереотип сприйняття превалював у оцінці постаті Шевченка М.Драгомановим, М.Зеровим, М.Семенком, М.Хвильовим, які, на відміну від народників, оцінювали «простоту» Шевченка негативно.

Націоналістична модель (Д.Донцов, П.Іванишин) підкреслювала суто націотворчий пафос творчості митця, нехтуючи натомість етичним навантаженням ідей поета та мало зважаючи на універсальний характер його творчості.

Поза межами СРСР сформувався підхід до постаті поета, що відзначався плюралізмом думок і методик аналізу. Він представлений працями В.Барки, Л.Білецького, Д.Бучинського, Г.Грабовича, Р.Задеснянського, П.Зайцева, Д.Козія, О.Лотоцького, Ю.Луцького, Л.Плюща, О.Пріцака, Б.Рубчака, С.Смаль-Стоцького, А.Стебельської, Д.Чижевського, Ю.Шереха, В.Ящуна та ін.

У царині діаспорних досліджень зародився і філософський підхід до творчості Шевченка, який спирався на різноманіття філософії та науки Заходу ХХ ст. Його було започатковано працями Д.Чижевського. Дослідження у галузі філософського шевченкознавства продовжувалися у працях як діаспорних (Г.Грабович, Д.Козій, О.Кульчицький, Ю.Луцький, Л.Плющ, Б.Рубчак, І.Фізер, Ю.Шерех, В.Ящун), так і вітчизняних (Ю.Барабаш, І.Дзюба, О.Забужко, В.Мовчанюк, Д.Наливайко, Є.Нахлік, В.Пахаренко, Е.Соловей, В.Яременко) науковців.

У межах філософського шевченкознавства розглядалися проблеми філософського світогляду поета (Е.Соловей, І.Фізер), міфологічних (Г.Грабович, О.Забужко), християнських, язичницьких засад його творчості (В.Діброва, А.Колодний, Л.Плющ, Є.Сверстюк), історіософія (Ю.Барабаш), теософія (О.Забужко) у творчості поета; проблема зла (Г.Грабович, О.Забужко, Л.Плющ, В.Пахаренко), теодицеї (В.Яременко, Є.Нахлік), помсти (Ю.Барабаш), прощення (Л.Плющ), справедливості, правди (Є.Сверстюк), праведного закону

(Д.Козій), засади ідеальних суспільних відносин (В.Андрущенко, І.Дзюба), інтерпретація творчості Шевченка у межах екзистенційних (І.Бичко) та персоналістських (О.Кульчицький, В.Ящун) концепцій.

Переважна більшість науковців визначає етичну складову як основну для творчості і світогляду Шевченка. У різних працях аналізуються окремі етичні категорії, концепти, поняття у поета, але комплексне дослідження, у якому був би інтерпретований етичний ідеал у творчості митця, на сьогодні відсутнє, що і зумовило вибір теми даної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри філософії Черкаського державного технологічного університету, зокрема планової теми «Сучасні історіософські концепції і проблеми єдності історичного процесу» (державний реєстраційний номер 0106U005383).

Об'єкт дослідження становить поетична, прозова спадщина, епістолярій та щоденникові записи Т.Г.Шевченка, які репрезентують його етичні погляди.

Предметом дослідження є етичний ідеал у творчості Т.Шевченка, що виявляється в уявленні про благо і належне, образі досконалості у стосунках між людьми, такому устрої суспільства, за якого забезпечується ця досконалість, у безумовному найвищому взірцеві моральної особистості.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є аналіз етичного ідеалу у творчості Шевченка, розкриття його сутності та історико-філософської специфіки. Відповідно до поставленої мети окреслено таке коло завдань:

- визначити джерела та умови формування етичних поглядів Т.Шевченка крізь призму взаємозв'язку між персональною ідентичністю поета та його моральними джерелами й етичним ідеалом;
- розкрити сутність категорій «добро» і «зло» у творчості Шевченка;
- виявити своєрідність поетового розуміння свободи як джерела існування ідеального взаємозв'язку між людиною і Богом, з невіддільними від даної проблематики питаннями відповідальності, теодицеї, антроподицеї, сваволі та насильства;
- проаналізувати персоналістський вимір Шевченкової творчості;
- окреслити уявлення Шевченка про досконалий суспільний устрій, визначивши його морально-духовні чинники.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Вибір методології зумовлений об'єктом дослідження, що являє собою не філософську систему і навіть не філософський текст, а думки, почування, відповіді на сенсожиттєві запити, висловлені художньо. Тому концептуально робота орієнтована на положення наукової моделі історії філософії Пауля Оскара Крістеллера та проблемний підхід до історії філософії Джона Пассмора. Синтез цих поглядів утворює модель для даного дослідження, що включає: історичний аналіз (життя, кар'єру мислителя, видані та невидані твори, зв'язок з філософськими

традиціями, місце в культурі епохи); філологічний аналіз (знання мови, варіантів тексту, використання текстології, знання літературних жанрів); філософський аналіз (базові установки, припущення, суперечності); проблемний аналіз, який дозволяє включити проблеми, що хвилювали митця, у сучасне поле дискусій з питань моралі та подолати обмеженість культурно-історичної моделі.

Звідси, найбільш оптимальними методами роботи стали герменевтичний та текстологічний для аналізу творів, епістолярію, щоденникових записів Шевченка; компаративний метод – при класифікації основних ідей філософського й нефілософського шевченкознавства; для аналізу соціально-історичних умов та культурної традиції використовується конкретно-історичний метод.

Теоретичну базу роботи складають також праці з методології історико-філософського дослідження вітчизняних та зарубіжних фахівців з історії філософії І.Бичка, В.Горського, З.Каменського, С.Кримського, С.Пролеєва, В.Ярошовця, дослідження етичного ідеалу у працях Г.Апресяна, А.Гусейнова, Є.Дубко, Е.Льєнкова, Г.Ірлітца, В.Титова, О.Яценка, дослідження етичних та етико-релігійних проблем в роботах С.Аверинцева, Н.Бердяєва, М.Бубера, Н.Лосського, Е.Макінтайра, В.Малахова, П.Рікера, Ч.Тейлора, Н.Хамітова, шевченкознавчі дослідження Ю.Барабаша, І.Дзюби, О.Забужко, Л.Плюща.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає у тому, що у дисертації здійснено комплексний аналіз етичного ідеалу у творчості Т.Г.Шевченка.

Вперше:

- досліджено джерела та умови формування етичної складової світогляду Шевченка у зв'язку з його персональною ідентичністю та етичним ідеалом;
- класифіковано шевченкознавчі концепції щодо проблеми добра і зла у творчості поета;
- виокремлено проблему відповідальності у творчості поета як невід'ємну складову його уявлень про свободу людини;
- обґрунтовано можливість тлумачення Шевченкової творчості як персоналістичної, зроблено висновок про наявність у ній персоналістичної теодицеї;
- виявлено своєрідність інтерпретації Шевченком свободи як джерела ідеального взаємоіснування між людиною та Богом.

Одержали подальший розвиток:

- дослідження концепту насильства в творчості Шевченка у його взаємозв'язку з концептами ненасильства і прощення;

Уточнено:

- класифікацію шевченкознавчих концепцій щодо поглядів поета на досконалий суспільний устрій.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що вона може бути використана у подальших дослідженнях, присвячених аналізу філософського змісту творчості Т.Г.Шевченка. Висновки дисертації можуть бути застосовані в навчальному процесі: у курсах з історії української філософії та культури, соціальної філософії, етики або у відповідних розділах загальних курсів з філософії та історії культури.

Апробація результатів дослідження. Зміст роботи відбито у низці публікацій автора. Теоретичні висновки та основні положення дисертації апробовані у виступах на міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету – 2006» (Київ, 2006), Всеукраїнській 36-ій науковій шевченківській конференції «Шевченкознавство: ретроспективи і перспективи» (Черкаси, 2006), міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету – 2007». (Київ, 2007).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладені у 9 публікаціях автора, 5 з яких – у фахових виданнях з філософських наук, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 187 сторінок. Список використаних джерел налічує 192 найменування і складає 17 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету і завдання роботи, розмежовано об'єкт і предмет дослідження, аргументовано наукову новизну, представлено відомості про апробацію концептуальних положень дисертації, теоретичне та практичне значення роботи, структуру дисертації.

Перший розділ – «Теоретико-методологічні засади дослідження. Умови та джерела формування етичних поглядів Т.Г.Шевченка» – звернений на аналіз пошевченкової рецепції його творчості, теоретичні та методологічні засади дослідження, на визначення джерел формування етичного ідеалу Шевченка у зв'язку з персональною ідентичністю поета.

У **підрозділі 1.1.** – «*Історіографія дослідження*» – аналізуються основні моделі інтерпретації світоглядних засад творчості Шевченка: імперська, народницька, націоналістична, раціоцентрична, радянська та діаспорна. Окремо розглядається порівняно нова галузь шевченкознавства – філософське шевченкознавство, в межах якого з'являються праці, що демонструють спроби сучасних українських літературознавців, філософів та культурологів пристосувати до операбельної сфери постмодерного дискурсу деміургійний світ, вибудований Т.Г.Шевченком в його творах та листуванні. Вказується на методологічний плюралізм даних досліджень (біографічний, неоміфологічний, психологічний, психоаналітичний, семіотичний, компаративістський, герменевтичний,

структурний, культурно-історичний, феноменологічний методи), зумовлений прагненням подолати колишні, ідеологічно заангажовані дискурси.

У **підрозділі 1.2.** – «*Методологічні засади дослідження*» – визначено загальнотеоретичні основи дослідження, його методологію та проблемне поле. Основними методами, що використовуються у роботі, є герменевтичний, компаративний, конкретно-історичний; застосовується філологічний та філософський аналіз.

Підрозділ 1.3. – «*Джерела формування етичної складової світогляду Т.Г.Шевченка*» – присвячено дослідженню основних засад, на яких формувався етичний ідеал Шевченка у зв'язку з питанням про поетову ідентичність. Така постановка проблеми обумовлена тим, що існує важливий взаємозв'язок, між особистою ідентичністю (самістю), моральними джерелами та непорівнянно вищим благом (ідеалом) (Ч.Тейлор, П.Рікер), а саме поняття особистої ідентичності, залучене до розгляду у тому значенні, у якому воно артикулюється в сучасному філософському дискурсі, є найприйнятнішим для розуміння зауваженої не одним поколінням дослідників суперечливої постаті і творчості поета, оскільки 1) набуття ідентичності є процесом засвоєння людиною культурно-історичного смислу, віднайдення себе у світі; 2) самоідентифікація відбувається поряд з іншими і у зв'язку з іншими; 3) ідентичність розгортається у часі: діалектика ipse та idem, імпліцитно присутня у понятті наративної ідентичності, запропонованої П.Рікером й визначеної ним як концептуалізація Дільтєсового поняття *Zusammenhang des Lebens*, дозволяє інтегрувати до виміру перманентності у часі різноманітність, варіативність, перервність, нестійкість, що особливо актуально за наявності у сучасному шевченкознавчому дискурсі тез про множинність поетової ідентичності та зумисне її приховування.

Використана у дослідженні трискладова динамічна, визначена у к'єркегорівських термінах, модель (запропонована Б.Рубчаком – О.Забужко) дозволяє простежити, як розгорталася поетова самоідентифікація темпорально, що, набуваючи нових ознак, віднаходячи нові системи координат чи увиразнюючи ранішні, залишалася великою мірою самодотриманням. Таке сходження-самодотримання або «конструювання» власної ідентичності умовно відображається у трьох відповідно до стадій образів-екстремумів самоозначення Шевченка: поет-кобзар – поет-пророк – поет-апостол, з характерними для кожної стадії моральними пошуками.

Естетична стадія Шевченка насажена романтичним світовідчуттям і романтичним етичним ідеалом, в якому почуттю надається центральне місце у моральному житті, а серце як основа і квінтесенція почуття є ключем для осягнення буття. Внутрішній голос всередині людини є єдиним вірогідним орієнтиром, що спрямовує до ідеалу. Шукання цього періоду зумовлюють досить різні погляди на шляхи досягнення блага, які перехрещуються, утворюючи якісно нове розуміння моральних принципів. З одного боку,

особливо у творах історичної тематики, присутні певні відгомони ще античної етики честі, ідеалом стає волелюбна козацька спільнота, з іншого – звичайне, але сповнене чеснот, натхненне заповідями Божими, життя селянина, який для Шевченка потенційно теж козак, схвалюється поетом як високе і моральне, оскільки сприятиме втіленню ідеального у майбутньому.

Етична стадія у Шевченка характеризується концептуалізацією морального ідеалу. Основні його домінанти – братолюбіє, правда, воля. Іntenція до втілення ідеалу у життя відзначається надзвичайним викривальним та пророчим пафосом, прагненням перебрати на себе відповідальність якщо не за все людство, то принаймні за свою націю, докласти надзусиль, аби надати їй парадигмальних засад для відродження та морального вдосконалення. Прискіпливо досліджується Шевченком на цьому етапі явище зради, яка інтерпретується як кумулятивний чинник більшості негараздів як в суспільних, так і у суто міжособистісних відносинах. Причому наголошується саме на моральному аспекті зради, яка призводить до руйнації всього етичного укладу спільноти.

Найбільший вплив на формування етичних установок Шевченка релігійної стадії мала переосмислена, індивідуально сприйнята християнська філософія. Вона, безперечно, впливала на його моральну свідомість і на ранніх стадіях, але релігійна стадія демонструє нове, унікальне переживання віри, для якого характерне онтичне ставлення до предмету віри, ставлення, що стосується не лише суб'єктивності та емпірики людини, а і її об'єктивного буття, прагнення до втілення віри у спосіб життя людини. Стосунки між людьми та Абсолютом кваліфікуються поетом як реальний двосторонній зв'язок особистостей з особистістю, Ми з Ти, в якому Бог – це абсолютне і трансцендентне Ти, відношення до інших людей – це есенційне відношення Я до Ти, оскільки для поета у відношенні до людини виявляється істинне відношення до Бога. Як вислід власного етичного досвіду, найсуттєвішим моментом моральної рефлексії поета стає мотив прощення.

У підрозділі зроблено висновок, що самоідентифікація Шевченка відбувалася хоч і з певними відмінностями в одній системі координат, в одному моральному просторі, була одночасно і зростанням вгору, і самозбереженням: від кобзаря – архетипового носія народної мудрості та пам'яті, зовнішньо близького до людей, але внутрішньо віддаленого, – до сповненого викривальним пафосом і профетичними візіями пророка, речника свого народу; а від зовнішньо (реалії особистого життя) і почасти внутрішньо віддаленого пророка-юродивого – до апостола, пастиря та оборонця свого народу, що й було остаточним наближенням, причому, кобзар уже несе в собі основні риси пророка, а пророк – основоположну настанову апостола.

У другому розділі – «Досконала особистість та ідеальні моральні засади взаємин між людьми у творчості Шевченка» – аналізуються основні ціннісні орієнтири Шевченка, через які розкривається зміст його морального ідеалу.

У підрозділі 2.1. – «Шевченкова інтерпретація сутності добра і зла» – аналізується інтерпретація Шевченкового розуміння добра і зла, що відбувалася у шевченкознавстві за різними схемами: утилітарно-матеріалістична (радянське шевченкознавство, С.Єфремов, П.Филипович), маніхейська (Г.Грабович, О.Забужко), пантеїстична (Л.Білецький, В.Пахаренко), монотеїстична (Д.Бучинський, Р.Задеснянський, Д.Козій, І.Огієнко, Л.Плющ, С.Смаль-Стоцький, В.Яременко).

Обґрунтована у попередньому підрозділі контамінація у Шевченковому світогляді релігійної та етичної компоненти, дозволяє вважати найбільш вірогідним саме монотеїстичний підхід до розуміння суті добра і зла у поета, згідно з яким добро – це все, що Бог вкладає у світ, – смисл, гармонію, красу і благо. Все буття – це Творець або Його творіння. А зло з'являється тоді, коли істота противиться Богові. Зло – це моральне поняття, зло – у тій волі, тому виборі, тих намірах, тому рухові душі, які спотворюють заснований Богом порядок у фізичному світі речей і дій, віддаляють людей від Бога і призводять до відпадання від Нього.

Шевченко прискіпливо досліджує, як відрух особи від Бога спотворює основні іпостасі людського буття: особисту долю, долю родини, долю нації, суспільства. Аналізує зло мислитель у обох його протоформах: 1) панування суб'єкта над людьми і соціумом, яке завдає їм шкоди, призводить до їхнього руйнування і загибелі; 2) підпорядкування суб'єкта зовнішнім обставинам і своїм власним нахилам, котре веде до перетворення ним самого себе на пасивний об'єкт докладання стихійних сил, на простий засіб задоволення чийось примх і в результаті – до деградації цього суб'єкта, руйнування його фізичних або душевних якостей.

Досліджуючи зло, шукаючи його витоки, Шевченко повсякчас (поряд з розгорнутими картинами зла або напротивагу їм) намагається показати, як уникнути зла, протидіяти злу, шлях втілення добра, що і є його моральним ідеалом, оскільки саме ідеалом визначається зміст добра і зла, зміст належного, правильного і неправильного, у ідеалі дається завершений і абсолютний образ добра.

Смисловим наповненням ідеї добра для поета є братолюбіє, що конкретизується у концептах милосердя, співчуття та прощення; воля, яка нерозривно пов'язана з поняттям відповідальності, правда, яка є одночасно виявом як соціальної, так і Божественної справедливості, виражає діалектичний зв'язок між поняттями справедливості та любові.

Поет пропонує власну модель буття, за якою світ, створений Богом як найкращий із світів, таким і залишиться: чинити добро, спокутувати власні гріхи, протистояти злу, особисто відповідати за зло і прощати.

У підрозділі зроблено висновок, що тема добра і зла як сутнісна моральна загальнолюдська опозиція присутня у всіх творах Шевченка, вона ширша за тему гріха, покари і спокутування, розгортається, трансформується, втілюючись у ті чи ті образи, відкриває інші, пов'язані з нею і взаємообумовлені проблеми:

справедливості Бога (теодицеї), людської свободи, справедливості і милосердя, помсти, можливості зла заради добра. Не завжди можна, вихоплюючи із усієї творчості окремі твори, зробити адекватний висновок, але рідч тут не у суперечностях, розбіжностях або відсутності сталого світогляду у митця, основні моральні цінності, як видно із хронології думок і почувань, втілених художньо або висловлених прямо, лишалися незмінними протягом його життя, радше йдеться про болісну надчутливість поета і провоковані нею емоційні стани, про духовну еволюцію, зростання від прийнятого з дитинства, перейнятого і засвоєного згодом до внутрішнього морального змушнення, зрілого розуміння сущого і належного.

У підрозділі 2.2. – «Феномен свободи у художньому осмисленні Т.Шевченка» – аналізується своєрідність Шевченкового розуміння свободи.

Зауважується складність дефініції самого поняття «свобода», розглядаються основні філософсько-світоглядні підходи щодо розуміння феномену свободи: натуралістичний, соціально-детерміністський, антицинічно-елітаристський, суб'єктивістський.

У підрозділі зазначено, що роздуми над долею свого народу, скутого путами соціально-економічної та національно-політичної неволі, ведуть Шевченка до висновку, що це – наслідки іншої, духовної неволі, комплексу раба, лише позбувшись якого людина може стати дійсно вільною.

За основоположний для себе поет обирає Євангельський ідеал свободи, яка, на його погляд, у первозданній природі буття, дарованій Богом. Саме свободна суть людини і є першопричиною зла на землі (коли людина відмовляється від свободи, чинить зло супроти себе, коли зловживає, то свобода перетворюється на сваволлю, тоді від зла страждає не лише сама людина, але й інші).

Свобода для Шевченка є джерелом існування ідеального взаємозв'язку між людиною і Богом, коли її моральний вибір постає її власним вольовим вибором, а не детермінується страхом перед Господом чи накладається чужою людиною нормою. Ступінь свободи особистості у поета визначається мірою її відповідальності.

Духовний акт перемоги над внутрішнім рабством в собі призводить до боротьби, до руйнування рабської залежності від соціальної та національної тиранії. Соціальне звільнення стає закономірним розвитком звільнення духовного, яке передбачає подолання пасивності, покірності, всетерплячості.

Проблема свободи та відповідальності людини не була б висвітленою вповні без урахування Шевченкового уявлення про місце і роль Бога в тристоронньому відношенні: зло – свобода – відповідальність, що й зумовлює звернення у підрозділі 2.3. – «Теодицея у творчості поета» – до проблеми теодицеї у творчості та світогляді митця.

У параграфі відзначено, що проблема теодицеї – одна з наскрізних для творчості Шевченка – неоднозначно трактується у сучасному шевченкознавстві.

Зокрема, можна виокремити два антагоністичних погляди, згідно з якими поетовому світогляду чужа теодицея (С.Нахлік) та Шевченкові притаманна ортодоксально-християнська теодицея (В.Яременко). Таке різночитання, на думку дисертанта, викликане еволюціонуванням поглядів митця стосовно відповідальності Бога за присутність зла у світі.

В підрозділі доведено, що ранній етап творчості засвідчує в основному схильність поета до догматичної теодицеї з визначальною ідеєю провіденціалізму, яка базується на викладених у Біблії, але інтерпретованих з точки зору буденного рівня релігійної свідомості ортодоксально-християнських принципах – покарання, дисциплінування, випробування, таємниці (неспроможності для людини досягнути Божу волю), сатанинської спокуси. Невідповідність християнських уявлень про буття Бога і світу життєвим реаліям приводить Шевченка на складний шлях богошукання і богоборства, внаслідок чого поет приходиться до теодицеї персоналістичної, в якій принцип провіденціалізму трансформується в ідею співтворчого спілкування людської особистості з особистістю Божественною, в ідею самоцінності людської особистості, яка внаслідок невідповідного використання дарованої Богом свободи волі стає чинником зла у світі. Для митця важливо, щоб люди зрозуміли, що принципом, який конститує людину як особистість є не та чи інша характеристика її природи, а звернена до неї любов Бога, прийнявши та спроектувавши яку назовні, на стосунки з іншими, розкриває людина у собі риси Божої подоби.

Покладаючи відповідальність за зло на людину, Шевченко таким чином знімає з Бога відповідальність за зло, що заповонило світ, утверджує ідею, згідно з якою Бог не суддя чи володар, а любов, совість, жертвовність.

У підрозділі 2.4. – *«Проблема помсти і насильства в творчості Шевченка»* – розглядається гостре і дискусійне питання насильства у творчості Шевченка, подаються основні його інтерпретації у шевченкознавстві, пропонується власне тлумачення Шевченкової позиції щодо нього.

Зазначається, що проблема насильства – одна з найбільш заангажованих сучасним політичним, філософським, соціологічним дискурсами. Але попри чи внаслідок того саме поняття «насильство» не має однозначної дефініції у науковій літературі. Тому, аналізуючи проблему насильства у творчості Шевченка, ми виходили з трактування насильства як узурпації свободної волі людини, оскільки цей підхід дає змогу насильство як певну форму суспільних відносин відрізнити, з одного боку, від інстинктивних природних якостей людини (агресивності), з другого, від інших форм примусу (правового), в межах цього підходу питання про виправданість насильства набуває здатності до раціонального та аргументованого обговорення.

Шевченкознавство на усіх етапах досліджень пропонувало різні інтерпретації насильства у творчості митця: схвалення (радянське, націонал-радикалістське), виправдання (переважна більшість діаспорних шевченкознавців), спроба об'єктивного аналізу (сучасні кон'юнктурно не заангажовані дослідники

Ю.Барабаш, О.Забужко, Л.Плющ), що вказують на світоглядову еволюцію і відповідне їй ставлення до насильницьких дій у поета (від апології насильства – до цілковитого його заперечення).

У підрозділі доведено, що проблема насильства в залежності від рівня побутування трактується Шевченком по-різному: на рівні міжособистісних взаємин піддається безумовному осуду («Катерина», «Варнак», «Москалева криниця», «Слепая»); на рівні міжнаціональному, конфесійному, політичному вирішується у двох напрямках – 1) насильство у відповідь («Гайдамаки», «Холодний яр», «Заповіт», «Я не нездужаю нівроку...»), «Подражаніє Іезекілю. Глава 19», «Осія. Глава XIV», перші дві частини «Молитви»; 2) подолання ситуації несправедливості принципово ненасильницькими діями («І мертвим, і живим...»), «Неофіти», «Бували воїни і військові свари», «Молитва» (остання частина триптиху)).

Така позиція Шевченка, на думку дисертанта, зумовлена розходженням моральних та ситуативно-прагматичних підходів до проблеми насильства, опозицією «належне – суще», відповідно до якої морально аргументувати насильство неможливо, але виправдати як дію у відповідь на насильницькі – припустимо.

У підрозділі 2.5. – «*Персоналістські мотиви творчості Шевченка*» – доведено можливість трактування світогляду і творчості Т.Г.Шевченка як персоналістських.

У сучасному філософському дискурсі термін «персоналізм» охоплює широке коло понять, які можна звести до двох основних: 1) комплекс релігійно-філософських течій кінця XIX початку XX ст.; 2) філософська позиція, що визнає особистісне існування основною проблемою історії та культури й базується на екзистенційно-емоційному переживанні автентичного досвіду.

Як філософська позиція персоналізм притаманний в цілому українському способу осмислення світу і творчості Шевченка зокрема, причому розвинене в національному світогляді поняття «серце» визначає український персоналізм як кордоцентричний, з основоположними установками до самопізнання, самотворення та самовдосконалення.

Персоналізм Шевченка виявляється у його сприйнятті людини крізь призму етичних установок: справжнє у людині, сенс її існування для поета – в моральному житті тут і тепер. Шевченківська людина, що втілюється у різних характерах, які проте виявляють спільну духовну структуру, відзначається здатністю до подвигу і вольовою спрямованістю на здійснювання етичних цінностей.

Буття людини у Шевченка визначається її прагненням до свободи, яка виявляється у ставленні до інших, у любові до ближнього, що конституює людську спільноту з Богом у центрі.

Спрямованість до пошуків трансцендентних основ буття не тотожна для Шевченка покорі та фаталізму, Бог у поета – це можливість, підтримка, путь,

що спрямовує людину до самоздійснення, реалізації найважливішого для поета принципу діяльної любові до ближнього.

Третій розділ – «Уявлення про досконалість суспільних відносин у творчості Т.Г.Шевченка» – репрезентує етичний аспект поглядів митця на суспільство і націю та досліджує принцип справедливості як чинник досконалого суспільного устрою у творчості Шевченка.

У підрозділі 3.1. – *«Етичний аспект поглядів митця на суспільство і націю»* – зазначено, що погляди Шевченка на суспільство не були поза увагою переважної більшості дослідників його творчості, але інтерпретації різнилися відповідно до конкретного аспекту дослідження та завдань, які мали на меті дослідники. Ця інтерпретація може бути зведена до 3-х основних поглядів: 1) радянське шевченкознавство пропонувало інтернаціональний революційно-демократичний погляд; 2) діаспорне – державницький націоналістичний, підтриманий в основному в сучасному шевченкознавстві; 3) міфологічна інтерпретація Г.Грабовича – утопічну модель суспільства, очищену від суспільних структур та ієрархій як від чогось антигуманного, породжену ідеальною спільністю маргінальних і гноблених людей.

У підрозділі стверджується, що образ ідеального суспільства у Шевченка не слід в цілому вважати утопією. Взірцева модель суспільного устрою, що є аксіологічним виявом належного, не тотожна утопії, вона тому і є ідеалом, що виражає у формі бажаного те, що може орієнтувати та стимулювати суспільний розвиток. Ідеал суспільства у поета – складна система різноманітних ідеалів: соціального, політичного, економічного, державно-правового, етичного, релігійного та ін. Причому ці ідеали не існують автономно; реально має місце поєднання, трансформація, перехрещення ідеалів.

У підрозділі відзначено, що найповніше у творчості Шевченка розкрито його політичний, соціальний та правовий ідеали.

Політичний ідеал як система поглядів та уявлень про найбільш досконалу форму держави, що провадить певну зовнішню та внутрішню політику виявляється у поета в послідовній антиабсолютистській та антиімперській направленості творчості, втілюється в ідею української державності, що виростає на ґрунті поєднання романтичного націоналізму, урівноваженого ідеєю слов'янської єдності, з християнською етикою.

Соціальний ідеал Т.Шевченка найвиразніший у антикріпосницькому спрямуванні його творчості, причому поет не протиставляє соціального і національно-державного визволення, а розглядає їх як єдиний процес.

Правовий ідеал Шевченка втілено у ідеї праведного закону, що виявляє складні багаторівневі зв'язки між поняттями «право», «справедливість», «права», «любов», «святість».

Різно засудивши тогочасні, несправедливі з погляду будь-якої морально мислячої людини, закони Російської імперії, Шевченко запропонував натомість закон правди, який, з одного боку, у практичній сфері соціальних відносин

повинен законодавчо оформити рівність людей перед Богом (узаконити Богом дану справедливість), з іншого – буде наповнений любов'ю, співчуттям, святістю (буде більшим, ніж справедливість, втілюватиме християнську мораль).

У підрозділі 3.2. – «*Принципи справедливості як чинник досконалого суспільного устрою у творчості Шевченка*» – аналізується концепт правди-справедливості, що містить виразно моральне наповнення, яке є визначальним для поетового уявлення про справедливість.

Відзначено, що на усіх етапах розвитку суспільної думки соціальна справедливість досліджувалась як одна із головних тем та проблем філософії суспільства, не втратила вона своєї актуальності і нині. У розумінні справедливості виокремлюються два підходи – справедливість як рівність (Дж.Роулз, К.Поппер) і справедливість як правда (Н.Бердяєв, Ф.Достоевський, В.Соловйов, С.Франк). Концепції справедливості-рівності акцентують увагу на мірних характеристиках даної категорії. Різні види зрівняльної та розподільної справедливості мають велике значення для політичного та правового врегулювання поведінки людини, обґрунтування прав і свобод. Але вони по суті позбавлені моральності, оскільки вирішення проблеми через точний розрахунок виключає можливість чесноти. Правда-справедливість, навпаки, має яскраво виражену моральну конотацію, оскільки вона є ціннісним, суб'єктивно-оцінним явищем.

Українська філософська традиція завдяки особливостями національного менталітету, з його кордоцентризмом, антеїзмом, загостреним екзистенційним світосприйняттям зосереджує увагу на аксіологічному аспекті справедливості, живій правді, що надає повноти і сенсонаповненості життю.

Пафосом правдошукацтва сповнена вся творчість Шевченка. В його цілісній системі поглядів правда не дорівнює справедливості, оскільки у ній момент справедливості вивершується якісно новим моментом любові. Джерелом служіння правді у людині є не розум, а релігійно-моральнісне одкровення людського серця.

Правда, у інтерпретації поета, повинна не тільки втілюватися в законодавчу справедливість, але й стати чимось незмірно більшим: вона повинна бути правдою Бога любові, живою правдою життя, пов'язаною нерозривно з найвищим на світі добром для Шевченка – братньою любов'ю.

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовано основні підсумки проведеного дослідження, котрі можна звести до таких позицій:

1. Етичний світогляд Шевченка не був сталим, але водночас не зазнавав кардинальних перетворень. Основні етичні концепти формувалися у свідомості митця відповідно до розгортання його самоідентифікації, що її визначено як сходження-самодотримання.

2. На формування етичних установок Т.Г.Шевченка значний вплив справили ідеали доби романтизму, відповідно до яких серце, як квінтесенція почуттів людини, єдине, що вірогідно скеровує її до морального ідеалу; переосмислення історії України та ролі в ній окремого індивіда, яке визначило особисту відповідальність основоположним чинником моральних роздумів митця; унікальне переживання християнської філософії, для якого характерне прагнення до втілення віри у спосіб життя людини, головним наслідком чого став ідеал прощення.

3. Прагнення зкорелювати власне життя з ціннісними орієнтирами морального ідеалу відповідно формує і самоозначення поета: від кобзаря – архетипового носія народної мудрості та пам'яті, зовнішньо близького до людей, але внутрішньо віддаленого, – до сповненого викривальним пафосом і профетичними візіями пророка, речника свого народу; а від зовнішньо (реалії особистого життя) і почасти внутрішньо віддаленого пророка-юродивого – до апостола, пастиря та оборонця свого народу, що й було остаточним наближенням, причому, кобзар уже несе в собі основні риси пророка, а пророк – основоположну настанову апостола.

4. Смысловим наповненням морального ідеалу для Шевченка є любов («братолюбіє»), що конкретизується у концептах милосердя, співчуття та прощення; свобода («воля»), яка нерозривно пов'язана з категорією відповідальності, справедливості («правда»), яка є одночасно виявом як соціальної, так і Божественної справедливості, виражає діалектичний зв'язок між поняттями справедливості та любові. Етичний ідеал для поета має водночас і трансцендентний характер (універсальну цінність), і є формою ціннісної свідомості, що орієнтує людину Шевченка у її реальному житті.

5. Свобода особистості у творчості Шевченка постає як результат переходу зі стану підкорення обставинам до стану змагання з ними, що відбувається лише внаслідок подолання в людині комплексу раба. Соціальне звільнення є закономірним розвитком звільнення духовного, яке передбачатиме подолання пасивності, покірності, всетерплячості. Свобода для Шевченка є і джерелом існування ідеального взаємозв'язку між людиною і Богом, коли її моральний вибір постає її власним вольовим вибором, а не детерміновано страхом перед Господом чи накинуто чужою людиною нормою.

6. Визначивши свободу особистості пріоритетом її морального діяння, Шевченко покладає відповідальність за зло і негаразди світу також на людину. Через складний шлях богошукання і богоборства Шевченко приходиться до теодицеї персоналістичної, в якій принцип провіденціалізму трансформується в ідею співтворчого спілкування людської особистості з особистістю Божественною, в ідею самоцінності людської особистості, яка внаслідок невідповідного використання дарованої Богом свободи волі стає чинником зла у світі.

7. Проблема насильства, що виникає внаслідок прагнень людини ствердити власну свободу, в залежності від рівня побутування трактується Шевченком по-різному: на рівні міжособистісних взаємин піддається безумовному осуду; на рівні міжнаціональному, конфесійному, політичному вирішується у двох напрямках – 1) насильство у відповідь; 2) активний ненасильницький спротив, подолання ситуації несправедливості принципово ненасильницькими діями. Така позиція Шевченка зумовлена розходженням моральних та ситуативно-прагматичних підходів до проблеми насильства, опозицією «належне – суще», відповідно до якої морально аргументувати насильство неможливо, але виправдати як дію у відповідь на насильницькі припущення.

8. Ідеальна модель суспільного устрою для Шевченка виражає у формі бажаного те, що може орієнтувати та стимулювати закономірний суспільний розвиток. Найбільш помітно у творчості поета вона виявлена в контамінації політичного, правового та соціального ідеалів. Політичний ідеал виражено в послідовній антиабсолютистській та антиімперській спрямованості Шевченкової творчості, втілюється в ідею української державності, що виростає на ґрунті поєднання романтичного націоналізму з християнською етикою, урівноваженого ідеєю визволення всіх слов'янських народів та ідеєю слов'янської єдності. Соціальний ідеал найвиразніший у антикріпосницькому спрямуванні його творчості, причому поет не протиставляє соціального і національно-державного визволення, а розглядає їх як єдиний процес.

9. Правовий ідеал поета втілено у ідеї «праведного закону», що акумулює загальнолюдські цінності і базується на основоположному для Шевченка концепті правди-справедливості. Поняття «правда-справедливість» має яскраво виражену моральну конотацію, оскільки воно зосереджує увагу на аксіологічному аспекті справедливості, де момент справедливості вивершується якісно новим моментом любові. Правда, у інтерпретації поета, повинна не тільки втілюватися в законодавчу справедливість, але й стати правдою Бога любові, живою правдою життя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Дроздова Т. О. Добро і зло у творчості Шевченка: аспекти гріха, покари, спокути і прощення / Т. О. Дроздова // Вісник Черкаського університету : Серія Філософія : зб. наук. праць. Вип. 82. – Черкаси : ЧНУ, 2006. – С. 131–142.
2. Дроздова Т. О. Своєрідність Шевченкового розуміння свободи / Т. О. Дроздова // Актуальні проблеми духовності : зб. наук. праць. Вип. 7. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2006. – С. 337–349.
3. Дроздова Т. О. Проблема теодицеї у творчості Т. Шевченка / Т. О. Дроздова // Вісник Черкаського університету : Серія Філософія : зб. наук. праць. Вип. 96. – Черкаси : ЧНУ, 2006. – С. 111–118.

4. Дроздова Т. О. Джерела формування етичного ідеалу Т. Шевченка та персональна ідентичність поета / Т. О. Дроздова // Актуальні проблеми духовності : зб. наук. праць. Вип. 8. – Кривий Ріг, 2007. – 176–191.

5. Дроздова Т. О. Персоналістські мотиви творчості Шевченка / Т. О. Дроздова // Актуальні проблеми духовності : зб. наук. праць. Вип. 9. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. – С. 255–263.

6. Дроздова Т. О. Проблема насильства у творчості Шевченка: моральна інтерпретація / Т. О. Дроздова // Шевченкознавство: ретроспективи і перспективи : зб. праць Всеукр. 36-ої наук. шевченківської конф., (Черкаси, 18–19 квітня, 2006 р.) / Редкол. : Смілянська В. Л. (відп. ред.) та ін. – Черкаси : Брама-Україна, 2007. – С. 262–268.

7. Дроздова Т. О. Теодицея у творчості Тараса Шевченка / Т. О. Дроздова // Вісник Черкаського університету : Серія Філологічні науки : зб. наук. праць. Вип. 31. – Черкаси : ЧНУ, 2002. – С. 59–69.

8. Дроздова Т. О. Співчуття як чинник моральної свідомості та явище соціального життя у творчості Шевченка / Т. О. Дроздова // Дні науки філософського факультету-2006 : Міжнародна наукова конференція (12–13 квітня 2006 року) : Матеріали доповідей та виступів. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – Ч. I. – С. 118–120.

9. Дроздова Т. О. Богошукання у творчості Т. Шевченка / Т. О. Дроздова // Дні науки філософського факультету-2007 : Міжнародна наукова конференція (18–19 квітня 2007 року) : Матеріали доповідей та виступів. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – Ч. III. – С. 47–49.

АНОТАЦІЇ

Дроздова Т.О. Етичний ідеал у творчості Т.Г.Шевченка. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.05 – історія філософії. – Київський національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.

Дисертація є історико-філософським дослідженням важливої для сучасного українського суспільства проблеми етичного ідеалу у творчості фундатора української національної ідеї Т.Г.Шевченка.

У дослідженні виявлено джерела та умови формування етичної складової світогляду митця у зв'язку з його персональною ідентичністю, що дозволило у висліді аргументувати позицію про цілісність світогляду поета. Визначено та проаналізовано основні ціннісні орієнтири Т.Г.Шевченка – братолюб'є, воля, правда, – крізь які розкривається зміст його морального ідеалу. Доведено, що у творчості Шевченка відбито персоналістську парадигму трактування особистості, вказано на наявність у ній персоналістської теодицеї.

У дисертації інтерпретовано етичний аспект поглядів митця на суспільство і націю; визначено один з основоположних для уявлень

Т.Шевченка про досконалий суспільний устрій чинників – концепт правди-справедливості, що характеризується яскраво вираженою моральною конотацією й особливим семантичним зв'язком між істиною, правдою, справедливістю та життям людей, соціальних груп і народів.

Ключові слова: етичний ідеал, персональна ідентичність, братолюб'є, воля, правда-справедливість, персоналізм, теодицея, інтерпретація.

Дроздова Т.А. Этический идеал в творчестве Т.Г.Шевченко. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 – история философии. – Киевский национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова.

Диссертация является историко-философским исследованием важной для современного украинского общества проблемы этического идеала в творчестве создателя украинской национальной идеи Т.Г.Шевченко.

Исследование содержит анализ условий и источников формирования этического сегмента мировоззрения мыслителя в связи с его персональной идентичностью, что в итоге позволило опровергнуть взгляды о нестойкости мировоззрения поэта и сделать вывод, что этические концепты формировались в сознании Т.Г.Шевченко относительно становления его самоидентификации, которая определена как восхождение-самоудержание. Формирование моральных установок поэта осуществлялось под воздействием идеалов эпохи романтизма, переосмысления истории Украины и роли в ней отдельного индивида, уникального переживания христианской философии.

В диссертации определены и проанализированы основные ценностные ориентиры Шевченко – любовь (конкретизируется в концептах милосердие, сочувствие, прощение); свобода, неразрывно связанная с понятием ответственности, правда, которая одновременно является выражением как социальной, так и Божественной справедливости, – посредством которых раскрывается содержание его морального идеала.

Этический идеал для поэта имеет и универсальную ценность (носит трансцендентный характер), и выступает формой ценностного сознания, которая направляет человека у Т.Г.Шевченко в его реальной жизни.

В работе установлено, что в творчестве Шевченко четко прослеживается персоналистическая парадигма трактовки личности: человек у поэта характеризуется волевой направленностью на осуществление моральных ценностей, деятельной любовью к ближнему. Свобода индивида является результатом перехода из состояния подчинения обстоятельствам к состоянию борьбы с ними, который возможен лишь в результате преодоления человеком рабского комплекса в себе. Таким образом, социальное освобождение для поэта – закономерный результат освобождения духовного. Свобода – это и условие идеального сосуществования человека с Богом, когда выбор

христианских ценностей осуществляется посредством свободной воли индивида, а не следствие страха перед Абсолютом. Отношения между людьми и Богом определяются у Шевченко как реальная двухсторонняя связь личностей с личностью, Я с Ты, в которой Бог – абсолютное и трансцендентное Ты; отношения между людьми – сущностное отношение Я и Ты, так как для поэта только в отношении к людям проявляется истинное отношение к Богу.

В диссертации доказано, что проблему насилия в творчестве Шевченко следует рассматривать в зависимости от условий, в которых насилие происходит. На уровне межличностных отношений поэт безусловно не приемлет насилия; на уровне же межнациональном, межконфессиональном либо допускает как насилие в ответ, либо предлагает активное ненасильственное сопротивление, преодоление ситуации несправедливости принципиально ненасильственными действиями. Такая позиция Т.Шевченко вызвана расхождением моральных и ситуативно-прагматических подходов к проблеме насилия, согласно которым морально аргументировать насилие невозможно, но оправдать как действие в ответ допустимо.

В диссертации интерпретирован этический аспект взглядов поэта на общество и нацию. Определен один из основоположных в представлениях поэта фактор для существования совершенного общественного строя – правда-справедливость, – которая имеет ярко выраженную моральную коннотацию и выражает особую семантическую связь между истиной, правдой, справедливостью и жизнью людей, социальных групп и народов.

Ключевые слова: этический идеал, персональная идентичность, братолюбие, свобода, правда-справедливость, персонализм, теодицея, интерпретация.

Drozdova T.O. Ethic ideal in the T.G.Shevchenko's works. – Manuscript.

Thesis for the Degree of a Candidate of Philosophy in speciality 09.00.05 – history of philosophy. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2009.

The thesis contains a historical and philosophical investigation of an important for the contemporary Ukrainian society problem of an ethic ideal in the works by T.G.Shevchenko, the founder of the Ukrainian national idea.

In the course of investigation the sources and conditions of the formation of the ethic component of the artist's Weltanschauung in connection with his personal identity were discovered, that made it possible to come to the conclusion about the poet's Weltanschauung's integrity. T.G.Shevchenko's main value guidelines – brotherly love, freedom, truth, – through which the essence of his moral ideal is exposed, were defined and analyzed. It was proved, that in the Shevchenko's works the personalistic paradigm of the personality's interpretation is represented. And also the presence of personalistic theodicy was indicated.

In the thesis the ethic aspect of the artist's views at the society and nation is interpreted; one of the basic factors for the T. Shevchenko's concept of the ideal social order – the concept of truth-justice – is defined. This concept is characterized by the pronounced moral connotation and special semantic connection between truth, righteousness, justice and life of people, social groups and nations.

Key words: ethic ideal, personal identity, brotherly love, freedom, truth-justice, personalism, theodicy, interpretation.

Черкаський державний технологічний університет
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 896 від 16.04.2002 р.

Підшано до друку 1.10.2009 р. Формат 60x90/16. Папір *офісн.*
Друк оперативний. Ум. друк. арк. 1,1. Обл.-вид. арк 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 213-09.

Надруковано в редакційно-видавничому центрі
Черкаського державного технологічного університету
бульвар Шевченка, 460, м. Черкаси, 18006.

